

HÁSKÓLI ÍSLANDS

HUGVÍSINDASVIÐ

Kryžkelė

Pýðing á litháísku á hluta af
Afleggjaranum
eftir Auði Övu Ólafsdóttur

Ritgerð til B.A.-prófs

Monika Širvytė

Maí 2012

Háskóli Íslands
Íslensku– og menningardeild
Íslenska sem annað mál

Kryžkelė

Pýðing á litháísku á hluta af
Afleggjaranum
eftir Auði Övu Ólafsdóttur

Ritgerð til B.A.–prófs

Monika Širvytė
Kt.: 140386–4649

Leiðbeinandi: Margrét Jónsdóttir
Maí 2012

ÁGRIP

Þessi ritgerð skiptist í two meginhluta. Fyrri hlutinn er fræðileg umræða um þýðingarfræði og helstu vandamál við að þýða á öðru tungumáli. Seinni hlutinn er þýðingin af hluta skáldsögunnar *Afleggjarinn* eftir Auði Övu Ólafsdóttur.

Fyrri hluti ritgerðarinnar skiptist í fjóra kafla. Fyrst er inngangur þar sem fjallað er um tilganginn með þýðingunni og kynnt er skáldsagan *Afleggjarinn* og höfundurhennar, Auður Ava Ólafsdóttir. Í öðrum kafla er fjallað um þýðingar almennt á fræðilegan hátt, t.d. er talað um hugtakið þýðing og jafngildishugtakið, aðferðir við þýðingar og einnig er sagt frá sögu þýðinga í stuttu máli. Í þriðja kafla er fræðileg greinargerð um helstu vandamál sem komu upp við þýðinguna, svo sem málfræðileg vandamál, þ.e. orðaröð, notkun tíða, notkun falla, persónufornafna, viðtengingarháttar o.fl. og talað er um menningarleg vandamál eins og þérun og orðatiltæki. Í fjórða kafli eru lokaorð þar sem allt efnið er tekið saman.

Helstu ástæður fyrir því að ég valdi að skrifa ritgerð um þýðingar er að ég hef alltaf haft mikinn áhuga á bókmenntum og bókmenntaþýðingum. Fyrir lokaritgerðina valdi ég að þýða hluti af skáldsögunni *Afleggjarinn* eftir einn frægasta rithöfund í menningarheimi Íslands, Auði Övu Ólafsdóttur.

EFNISYFIRLIT

I.HLUTI:

1. KAFLI: INNGANGUR	6
1.1 <i>Inngangur</i>	6
1.2 <i>Um höfundinn og verkið</i>	6
1.3 <i>Litháiska og íslenska</i>	7
1.4 <i>Efnisskipun</i>	8
2. KAFLI: ALMENNT UM PÝÐINGAR	9
2.1 <i>Inngangur</i>	9
2.2 <i>Sögnin PÝÐA, nafnorðið PÝÐING</i>	9
2.3 <i>Úr sögu þýðinga</i>	10
2.4 <i>Textategundir</i>	11
2.5 <i>Þýðingaraðferðir</i>	11
2.6 <i>Jafngildishugtakið</i>	13
2.7 <i>Samantekt</i>	15
3. KAFLI: UM PÝÐINGUNA	16
3.1 <i>Inngangur</i>	16
3.2 <i>Þýðingaraðferðir</i>	16
3.3 <i>Málfræðileg vandamál</i>	17
3.3.1 <i>Orðaröð</i>	17
3.3.2 <i>Notkun tíða</i>	18
3.3.3 <i>Viðtengingaráttur</i>	19
3.3.4 <i>Notkun falla</i>	20
3.3.5 <i>Persónufornöfn</i>	21
3.3.6 <i>Eignarfornöfn</i>	22
3.3.7 <i>Greinir</i>	22
3.3.8 <i>Eiginnöfn</i>	22
3.4 <i>Menningarleg vandamál</i>	24
3.4.1 <i>Pérun</i>	24
3.4.2 <i>Orðatiltæki</i>	25

3.5 Samantekt	26
4. KAFLI: LOKAORD	27
HEIMILDASKRÁ	28
II. HLUTI: ÞÝÐINGIN	29

1. KAFLI

INNGANGUR

1.1 Inngangur

Í þessari ritgerð geri ég grein fyrir þýðingu minni úr íslensku yfir á litháísku á hluta úr skáldsögunni *Afleggjarinn* eftir Auði Övu Ólafsdóttur. Þótt ég hafi mikinn áhuga á bókmenntum var ekki auðvelt að velja bók til að þýða fyrir lokaverkefni. Ég hafði ekki áhuga á að þýða barna- eða ungingabækur, eða bækur sem við lásum í samtímbókmenntanámskeiðinu í fyrra. Ég vildi þýða bók sem væri mjög áhugaverð, nútímaleg og er vel þekkt víða en hefur aldrei verið þýdd yfir á litháísku. Þannig gerði ég mér nokkuð erfitt fyrir við að finna slíka bók.

Ég talaði mikið við fólk og bað það að nefna uppáhaldsbókina sína. Ég talaði við Íslendinga og útlendinga sem hafa áhuga á íslenskum bókmenntum. Það var nokkuð sérstakt að flestir nefndu skáldsöguna *Afleggjarinn* eftir Auði Övu Ólafsdóttur sem bestu bókina sem þau höfðu lesið nýlega. Þegar ég byrjaði að lesa þessa bók gat ég ekki lagt hana frá mér. Og það var ekki lengur vafí á því hvaða bók ég ætti að þýða.

Afleggjarinn eftir Auði Övu Ólafsdóttur er sú bók sem ég valdi að þýða og ég vona að þýða alla bókina yfir á litháísku. Bókin er nokkuð erfið að lesa, hér er mikið af stílþögðum, t.d. myndhverfingum, andstæðum o.fl. Þótt verkefnið hafi verið krefjandi var bókin mjög áhugaverð að þýða.

1.2 Um höfundinn og verkið

Auður Ava Ólafsdóttir fæddist í Reykjavík árið 1958. Hún er kennari í listfræði við Háskóla Íslands og er einnig forstöðumaður Listasafns Háskóla Íslands. Áður kenndi hún listfræði og listasögu við Leiklistarskóla Íslands. Auður Ava býr núna í Reykjavík.

Auður Ava er vel þett fyrir myndlist og ritlist. Fyrsta skáldverk hennar kom út árið 1998, það var skáldsagan *Upphækkuð jörð*, þá, árið 2004, kom út skáldsagan *Rigning í nóvember* og þriðja bókin, *Afleggjarinn*, kom út árið 2007. Auður Ava gaf út fyrstu sína ljóðabók, *Sálminn um glimmer*, árið 2010.¹

Afleggjarinn er þriðja skáldsaga Auðar Övu og hún langþekktasta skáldsaga hennar, skrifaði Úlfhildur Dagsdóttir.² Þessi bók fékk mörg verðlaun, m.a. Menningarverðlaun DV í bókmenntum 2008, Fjöruverðlaunin sama ár og var hún tilnefnd til Bókmenntaverðlauna Norðurlandaráðs 2009. Bókin var þýdd á fjögur tungumál, þ.e. á dönsku, frönsku, spænsku og þýsku. En mesta athygli vakti bókin á Frakklandi sem *Rosa Candida* aðrið 2010.

Skáldsagan *Afleggjarinn* er saga sem fjallar um samskipti kynslóða og þetta þema er aðalefnið í sögunni. Aðalpersóna skáldsögunnar heitir Arnljótur Þórir og er hann 22 ára strákur sem hefur óvenjulegan áhuga á rósum og plöntum. Hann er faðir lítillar stelpu, Flóru Sólar, og samskipti þeirra eru eitt af aðalviðfangsefnunum í *Afleggjaranum*. Arnljótur hefur mikinn áhuga á gróðri vegna þess að móðir hans var eins og maður segir „með græna fingur“.

Sögunaður *Afleggjarans* kynnir fjölskyldu Arnljóts í byrjun sögunnar. Hann segir að móðir hans hafiáið í bílslysi og býr Arnljótur með pabba sínum og á hann einn bróður sem er þroskaheftur.

Aðalpersónan er maður sem veit ekki vel hvað hann vill gera í lífi sínu og fer hann til Suður-Evróu til að planta rósum sem mamma hans átti. Hann tekur afleggjara með sér og fer rósagarðsins sem er staðsettur í munkaklaustri.

Í seinni hluta sögunnar er mest fjallað um það hvernig Arnljótur kynntist dóttur sinni aftur og móður hennar Önnu og um samskipti þeirra.

1.3 Litháíksa og íslenska

Eins og kemur fram í ritgerðinni urðu mörg vandamálin vegna þess að íslenskt og litháíkskt tungumál og menningarheimar eru mjög ólíkir. Þótt bæði tungumálin séu indó-evrópsk, eins fram kemur hjá Höskuldi Þráinssyni (2006:327), eru þau mjög ólík. Litháíkska tilheyrir flokki baltneskra mála og íslenska tilheyrir flokki germanskra mála.

¹Það sem sagt er um Auði Övu, líf hennar og verk eru af vefsíðunni

http://bokmenntir.is/desktopdefault.aspx/tabid-3396/6134_read-407/RSkra-407

² Af vefsíðunni: http://www.bokmenntir.is/desktopdefault.aspx/tabid-3903/6066_read-26493/RSkra-407

Menningarheimarnir eru líka mjög ólíkir vegna ólíkra aðstæðna og það er ekki bara erfiði við þýðinguna heldur mjög skemmtileg og áhugaverð að bera ólík tungumál saman.

1.4 Efnisskipun

Ritgerðin skiptist í two meginhluta: skýrslu um þýðinguna og þýðinguna sjálfa. Í fyrri hluta ritgerðarinnar er gerð grein fyrir ýmsum fræðilegum atriðum sem tengjast þýðingunni; í öðrum kafla fyrri hlutans geri ég fræðilega grein fyrir þýðingunni. Í þriðja kafla er fræðunum beitt á raunveruleg vandamál úr textanum en í seinasta kaflanum eru allt efnið tekið saman. Annar hluti ritgerðarinnar er þýðingin yfir á litháísku.

2. KAFLI

ALMENNT UM PÝÐINGAR

2.1 Inngangur

Í þessum kafla ætla ég að tala um þýðingarfræði almennt. Ég ætla að byrja á að svara spurningunni: Hvað er *þýðing*? (sjá kafla 2.2) Þá ætla ég að kynna nokkra þætti þýðingarsögunnar í stuttu máli (sjá kafla 2.3) og kynna textategunda (sjá kafla 2.4). Þá ætla ég að segja frá þýðingaraðferðunum (sjá kafla 2.5), jafngildishugtakinu og þýðingarfræðinga sem voru að tala um það (sjá kafla 2.6).

2.2 Sögnin PÝÐA, nafnorðið PÝÐING

Áður en ég fer að tala um þýðingarsöguna og þýðingarfræði almennt er nauðsynlegt að útskýra hvaða merking felst í sögninni að *þýða* og líka hvað nafnorðið *þýðing* merkir á íslensku og á öðrum málum.

Í sérhverju tungumáli er mismunandi orð fyrir það að *þýða*. Í *Íslenskri orðabók* (2005:1231) hefur sagnorðið *þýða* ýmsar merkingar, m.a. ‘að snúa úr einu máli á annað, endursega á öðru máli sömu hugsun og tjáð er í fyrra málinu, útleggja’.

En hvað er *þýðing*? Samkvæmt þýðingarfræðingnum J. C. Catford, sbr. Jón G. Friðjónsson (2008:9), felur þýðing í sér að búa til textaefni í þýðingarmáli sem jafngildir textaefninu í frummálinu:

- (1) the replacement of textual material in one language (SL) by equivalent textual material in another language (TL)³.

³ Samkvæmt Jóni G. Friðjónssyni (2008:9) merkir SL „source language“ eða frummál og TL „target language“ eða þýðingarmál.

Í bókinni *Tvímæli* talar Ástráður Eysteinsson (1996:25) um uppruna og merkingu orðsins *býðing* í íslensku og öðrum tungumálum. Hann segir að á dönsku merki orðið yfir að þýða *oversætte* það sama og *yfirlæra* á íslensku. Á ensku er orðið *translate* sem er tekið frá latínu, *translatio*. Þetta orð er búið til úr tveimur orðum, *trans* sem þýðir *yfir* á íslensku og *fero* sem þýðir *ég ber*; þannig merkir orðið *translatio* ‘að snúa texti úr einu máli á annað’. Á litháísku er það orðið *vertimas* sem merkir það sama og *býðing* á íslensku, ‘að snúa texti úr einu máli á annað’. Orðið er myndað af sögninni *versti* sem þýðir á íslensku *snúa*.

Roman Jakobson, rússneskur þýðingarfræðingur, talar um þrenns konar þýðingar og þrískipting hans lítur svona út, sbr. Ástráð Eysteinsson (1996:27–28):

- (2) 1) *býðing innan tungumálsins*, þ.e. þegar boð er sagt öðruvísi innan sama málkerfis;
- 2) *býðing milli tungumála*, þ.e. þegar texti á einu máli er færður í búning annars máls og merkingar eru flutt af einu tungumáli á annað;
- 3) *býðing milli táknerfa*, þ.e. tiltekin boð eru endurflutt með öðrum tákniðli.

Í þessari ritgerð beini ég athygli minni að bókmenntaþýðingum⁴ úr einu tungumáli yfir á annað. Þess vegna er ég að miða við þýðingar í annarri merkingu þýðingarhugtaksins: *þýðingar milli tungumála*.

Í næsta undirkafla ætla ég að kynna í stuttu máli merkilegustu atriðin í sögu þýðinga.

2.3 Úr sögu þýðinga

Þýðingar hafa verið iðkaðar mjög lengi enda hefur fólk frá mismunandi málheimum alltaf haft þörf fyrir að skilja hvort annað. Um tungumál og þýðingaþörfina hefur lengi verið talað. *Biblán* er mikilvægasta ritið í menningu okkar og þar má sjá ýmsar goðsagnir um tungumál. Samkvæmt Ástráði Eysteinssyni (1996:31) er ein af þeim goðsögnin um Babelturninn sem birtist í frásögn fyrstu Mósebókar. Talað er um að

⁴ Um textategundir er talað í kafla 2.4

Drottinn hafi ruglað tungumálunum á jörðinni og þannig komust á samskipti og skilningur milli þjóðanna.

Önnur þýðingarhefð sem skiptir mjög miklu máli fyrir þýðingarsöguna voru þýðingar úr grísku yfir á latínu, segir Ástráður (1996:37). Fyrsti þekkti þýðandinn í þýðingarsögu Evrópu er Lívíus Andróníkus sem auðgaði rómverskt menningararlíf vegna þess að hann þýddi veraldlega texta úr latínu yfir á grísku. Ein af mikilvægustu þýðingum hans er *Hómerskviða*.

Enn fremur talar Ástráður (1996:44) um þýðingar á miðöldum og Biblú-þýðingar.

2.4 Textategundir

Áður en þýðandi byrjar að þýða texta þarf hann að greina textategundina. Það eru til ýmsar textategundir og til að ná samhengi milli frumtextans og þýðingarmálsins þarf þýðandinn að vita hvers konar textategund frumtextinn er. Ástráður Eysteinsson (1996:125) segir að hver textategund fylgi mismunandi tjáningarvenjur. Hann útskýrir þrjár megintegundir texta, sbr. Mary Snell-Hornby:

- (3) 1) *bókmenntaþýðingar*, þ.e. kvikmyndaþýðingar, bókmenntir o.fl.
- 2) *almennar þýðingar*, þ.e. blaðatextar, auglýsingar o.fl.
- 3) *sérhæfðar þýðingar*, þ.e. vísindi, lagamál o.fl.

Í þessari ritgerð er fjallað um bókmenntaþýðingar og helstu einkenni þeirra. Hér að neðan ætla ég fyrst að kynna helstu þýðingaraðferðirnar.

2.5 Þýðingaraðferðir

Meginatriði þýðandans var og er alltaf spurningin um það hvernig eigi að þýða, hvort eigi að þýða sérhvert orð sem einingu, þ.e. *orðrétt*, eða að endurspeglar merkingu frumtextans. Samkvæmt Jóni G. Friðjónssyni (2008:6) er þessi spurning kunn allt frá fyrstu öld fyrir fæðingu Krists til dagsins í dag.

Jón G. Friðjónsson (2008:13) vitnar til Peter Newmark sem hefur gert grein fyrir ýmsum þýðingaraðferðum. Hér fyrir neðan eru aðferðirnar flokkaðar samkvæmt Peter Newmark:

Áhersla lögð á frummálið (SL)	Áhersla lögð á þýðingarmálið (TL)
<i>Frá orði til orðs</i> (e. <i>word-for-word</i>)	<i>Aðlögun</i> (e. <i>adaptation</i>)
<i>Orðrétt þýðing</i> (e. <i>literal</i>)	<i>Frjáls þýðing</i> (e. <i>free</i>)
<i>Kórréttar þýðingar</i> (e. <i>faithful</i>)	<i>Eðlileg þýðing</i> (e. <i>idiomatic ('natural')</i>)
<i>Pýðing á grundvelli merkingar</i> (e. <i>semantic</i>)	<i>Pýðing á grundvelli tjánингar</i> (e. <i>communicative</i>)

Tafla 1: Pýðingaraðferðir samkvæmt Peter Newmark

ENN fremur ætla ég að skýra út þessar þýðingaraðferðir í stuttu máli og fylgi þar Jóni G. Friðjónssyni (2008:13–16).

Hér fyrir neðan er talað um fyrstu fjóra flokka þýðinganna þar sem áherslan er lögð á frummálið:

1) *Frá orði til orðs* er aðferð þar sem einstök orð í frumtexta eru þýdd á grundvelli orðabókarmerkingar. Orðaröð í setningum þýðingartextans er sú sama og í setningum frumtextans. Markmið þess háttar texta gæti verið að skilja hvernig frumtextinn er uppyggður og að skilja merkingu í stórum dráttum.

2) *Orðrétt þýðing* er aðferð þar sem orð eru þýdd beint en orðskipun frummáls samsvarar málfræðilegum atriðum.

3) *Kórrétt þýðing* er þýðingaraðferð þar sem nákvæm merking frumtextans kemst til skila og þýðingin er eins mikið í samræmi við reglur þýðingarmálsins og hægt er.

4) *Pýðing á grundvelli merkingar* er sú aðferð þar sem meginmarkmiðið er að viðhalda fagurfræði frumtextans. Þessi aðferð miðast við málhæfni höfundar frumtextans; mál og stíll þýðingartextans er lakari en í frumtextanum.

Til viðbótar eru fjórir flokkar en öfugt við fyrri flokkana er áherslan lögð á þýðingarmálið. Þeim má lýsa svo:

5) *Aðlögun* felur í sér að þýtt er *frjálslega*, t.d. þýðing leikrita eða bundins máls. Meginatriðum er haldið í textanum en menningarumhverfi þýðingartextans er breytt til þess sem er eðlilegra.

6) *Frjáls þýðing* er aðferð þar sem megináhersla þýðingartextans er lögð á merkingu frumtextans en ekki stíl hans.

7) *Eðlileg þýðing*. Þá er megináhersla lögð á skilningu boðskaparins en ekki nákvæmni þýðingarinnar; oft eru notuð orðatiltæki og orðasambönd sem eiga sér ekki samsvörun í frumtextanum.

8) *Þýðing á grundvelli tjáningar* er aðferð þar sem þýðing frumtextans kemst til skila ásamt því að merkingin kemur fram í eðlilegri mynd í þýðingarmálinu.

Jón G. Friðjónsson (2008:15) vitnar í Newmark sem segir að það séu bara tvær af þessum aðferðum sem nái grundvallarmarkmiðum þýðinga, þ.e. að vera nákvæmar og gagnorðar og það séu *þýðing á grundvelli merkingar* og *þýðing á grundvelli tjáningar*.

ENN fremur segir Jón (2008:15) að þýðingartexti þurfi að vera jafngildi frumtexta, þ.e. „hafi sömu áhrif sem frumtextinn hafði á sínum tíma og sínu umhverfi“.

Til viðbótar segja Heimir Pálsson og Höskuldur Práinsson (1988:79) að þýðandi þurfi alltaf að hugsa um málsnið, stíl, form textans, ýmiss konar tvíraeðni o.fl. þannig að þýðingartextinn verður jafngildur frumtextanum.

Í næsta undirkafla ætla ég að kynna jafngildishugtakið og mikilvægustu þýðingarfræðingana sem notuðu það.

2.6 *Jafngildishugtakið*

Bandaríski biblú- og þýðingafræðingurinn Eugene A. Nida (1964:126) segir að tveir textar af tveimum ólíkum tungumálum geti aldrei verið algerlega jafngildir og þýðingartexti geti ekki nákvæmlega sagt það sama og frumtextinn. Íslenska og litháíkska eru ólík málfræðilega og menningarheimar fólks eru líka mjög ólíkir og stundum ekki er hægt að finna jafngild orð eða orðasambönd í þýðingarmálinu. Sem dæmi má nefna íslensk orð eins og *plokkfiskur*, *mæðgin*, *fjallkona* o.fl. sem eiga sér ekki samsvörun í litháísku. Þess vegna þarf þýðandinn að finna jafngildi í þýðingarmálinu. Jón (2008:16) segir til um hvernig eigi að leysa þessi vandamál. Hann segir að það þurfi að velja á milli hinna menningarlegu sérkenna frumtextans og menningar

þýðingarmálsins. Þýðandi geti annaðhvort fært menningarleg sérkenni frumtexta yfir í þýðingarmálið eða breytt þýðingartextanum svo að hann samsvari menningu þýðingarmálsins.

Fram kemur hjá Ástráði Eysteinssyni (1996:89-90) að Nida hafi átt helstan þátt í að koma þessu hugtaki í notkun. Hann kynnti *jafngildishugtakið* til sögunnar í ritverkinu sínu *Towards Science of Translating* frá árinu 1964. Nida segir að hugmyndir manna um þýðingar á *Biblíunni* hafi breyst á 20. öld. Fram til þess tíma lögðu biblíuþýðendur meiri áherslu á form textans en á hið raunverulega innihald hans.

Samkvæmt Nida (1964:128) reynir þýðandi að veita þeim boðum sem samsvara upphaflegum boðum og gefa þeim jafngild hlutverk í þýðingartexta á öðru máli. Til dæmis ef líkingin *hvítur eins og snjór* í frumtexta er þýdd á tungumál fólks sem hefur aldrei séð snjó, t.d. í Súdan, þá þarf þýðandi að tala um eitthvað annað mjög hvítt og mundi líkingin vera þýdd *hvít eins og fjaðrir*.

Í bók sinni ræðir Nida, sbr. Ástráð Eysteinsson (1996:90), um tvenns konar jafngildi. Annars vegar er *formlegt jafngildi* og hins vegar *áhrifajafngildi*.

Eugene A. Nida, sbr. Ástráð Eysteinsson (1996:90), lýsir *formlegu jafngildi* á eftirfarandi hátt:

- (4) Formlegt jafngildi beinir athygli að boðunum sjálfum, bæði formi þeirra og inntaki [...]. Frá þessum formlega sjónarhóli er þýðanda í mun að boðin í þýðingarmálinu svari eins nákvæmlega og mögulegt er til hinna ýmsu þátta í frummálinu.

Samkvæmt Nida er megináhersla lögð á trúnað við frumtextann. Texti er einnig formgerðarjafngildi og mjög mikilvæg er nákvæmni og samanburður við frumtextann. Málnotkun sem er venjuleg á einu máli getur stundum verið óþekkt á öðru máli, óskiljanleg eða jafnvel talist ósmekkleg, segir Ástráður (1996:92).

Tilgangur *áhrifajafngildis* er að endurvekja upprunaleg viðbrögð lesanda við frumtextanum hjá lesendum sem eru að lesa textann á þýðingarmálinu. Lesandinn á ekki að þurfa að þekkja menningarheim frumtextans til að skilja þýðinguna eins og

þýðandinn skilur frumtextann. *Áhrifajafngildi* kallar á annars konar trúnað þýðanda en við *formlegt jafngildi* og lýsir Nida, sbr. Ástráð (1996:90), því á eftirfarandi hátt:

- (5) [...] algjörlega eðlilegri framsetningu og reynir að setja viðtakandann í sam-
band við hegðunarmynstur sem ríkjandi er í hans eigin menningarsamfélagi;
slíkt jafngildi krefst þess ekki að hann skilji menningarþætti í samhengi frum-
málsins til að skilja boð textans.

Það er erfitt fyrir þýðanda að vita hver áhrifin eru en þýðandi þarf að vita hvað mikilvægast er í þýðingunni þannig að hún verði jafngild frumtextanum, segir Ástráður (1996:89).

Hugmyndir Nida eru mjög athyglisverðar og mjög margir eru sammála þeim; þetta kemur fram hjá Ástráði Eysteinssyni (1996:92–93). En svo eru ýmsir sem eru ekki sammála hugmyndum Nida, sem einnig lesa má hjá Ástráði. Hann nefnir Friedrich Schleiermacher, James S. Holmes og Mary Snell-Hornby. Samkvæmt Ástráði (1996:94) halda flestir þeirra þýðingarfræðinga sem vinna með jafngildishugtakið að full merkingarsamsemd sé ekki áþreifanleg nema í alþjóðlegum hugtökum í raunvísindum og læknisfræði.

2.7 Samantekt

Í þessum kafla var fjallað um þýðingar og þýðingarfræði almennt. Í kafla 2.2 kynnti ég sögnina *þýða* og nafnorðið *þýðing* og hvernig þýðingar skiptast samkvæmt Roman Jakobson. Í 2.3 kafla kynnti ég nokkur atriði úr sögu þýðinga. Í kafla 2.4 var ég að tala um textategundir og helstu einkenni þeirra. Í kafla 2.5 kynnti ég þýðingaraðferðir samkvæmt Peter Newmark og sagði nokkur orð hvað er mikilvægast til að þýðingin verði góð. Í kafla 2.6 fjallaði ég um jafngildishugtakið samkvæmt Eugene A. Nida og nefndi ég nokkra þýðingarfræðinga sem tala um það.

3. KAFLI

UM ÞÝÐINGUNA

3.1 Inngangur

Í þessum kafla ætla ég að kynna mikilvægustu vandamálin sem ég komst að við að þýða úr íslensku yfir á litháísku. Í kaflanum er sagt frá þýðingaraðferðinni sem ég valdi (sjá kafla 3.2). Enn fremur tala ég um málfræðileg vandamál (sjá kafla 3.3) sem ég fann í þýðingunni eins og orðaröð, notkun tíða og persónufornafna, notkun falla o.s.frv., einnig menningarleg vandamál (sjá kafla 3.4) eins og notkun þérunar, orðatiltækja o.fl. Því næst lýsi ég aðferðunum sem ég valdi til að leysa þessi vandamál.

3.2 Þýðingaraðferðir

Fyrsta spurningin sem vaknar er: Hvernig á ég að þýða? Á ég að þýða eftir aðferðinni *frá orði til orðs* eða þeirri sem byggist á aðferðinni *merking fyrir merkingu*. Í kafla 2.5 er talað meira um þýðingaraðferðir. Ég vildi að megináhersla þýðingarmálsins sýndi þann boðskap sem er í frumtextanum og þýðingin sjálf væri einföld, gagnorð og rituð á eðlilegu máli. Þó komst ég strax að þeirri niðurstöðu að þýðing *frá orði til orðs* væri ómöguleg vegna þess að megináhersla er lögð á form frumtextans (2.5). Að mínu mati er mikilvægara að reyna að endurspeglar merkingu sérhverrar setningar, sýna allar hugmyndir rithöfundarsins og stíl hans en ekki að þýða hvert einasta orð í setningunni og þannig jafnvel missa merkinguna. Texti þýddur á þennan hátt verður óskipulegur og flókinn.

Ég vildi endurspeglar stíl og að ná réttum skilningi boðskapar Auðar Övu Ólafsdóttur; þess vegna valdi ég þýðingaraðferð 7, *eðlilega þýðingu*, sem má finna í kafla 2.5. Samkvæmt þessu varð ég því stundum að finna jafngilt orðatiltæki í litháísku enda samsvarandi orðatiltæki ekki til.

Mál og menning íslensku og litháísku er mjög ólík þótt bæði málin séu indó-evrópsk eins fram kemur hjá Höskuldi Þráinssyni (2006:327). Í litháísku er mikið af tökuorðum úr latínu og öðrum málum, t.d. germönskum og slavneskum, en í íslensku eru fá tökuorð. Hér má vísa til orða Ara Páls Kristinssonar (2000)⁵:

- (6) [...] í íslensku eru tökuorð úr erlendum málum að líkindum tiltölulega fá í samanburði við norrænu máli.

Í staðinn fyrir sum tökuorð mynda Íslendingar íslensk orð, t.d. *grasafræði* (bls. 17) í íslensku er *botanika* á litháísku, *botanice* á latínu, *botany* á ensku, eða íslenska orðið *bókmenntir* er *literatūra* á litháísku, *littérature* á frönsku, *litterae* á latínu o.s.frv.

3.3 Málfræðileg vandamál

Í þessum kafla eru kynnt ýmiss konar málfræðileg vandamál sem komu upp við þýðinguna og þau eru flokkuð hér fyrir neðan.

3.3.1 Orðaröð

Eins og var sagt áður eru litháísa og íslenska nokkuð ólík málfræðilega. Eitt erfiðasta málfræðilega vandamálið er orðaröðin.

Í eðlilegri íslensku orðaröð stendur frumlagið fremst, þá kemur persónubeygða sögnin og svo á eftir henni er andlag eða sagnfylling, sbr. Ástu Svavarsdóttur og Margréti Jónsdóttur (2009:24). Röðin er því FSA, það er F=frumlag, S=sögn, A=andlag.

Í litháísku er orðaröð skilgreind sem nokkuð frjáls. Það er hægt að hafa sagnorð í öðru sæti, en það er ekki skyldbundið, sbr. Zinkevičius (1980:71).

Það skiptir líka máli af hvaða tegund textinn er (sjá kafla 2.4). Í formlegu máli, þ.e. skjölum og fræðilegum greinum, er orðaröð nokkuð bundin en í bókmenntum, þ.e. skáldsögum og ljóðum, er hún mjög frjáls og þá hljómar illa ef þýtt er eftir reglu FSA sem gildir í frummálinu.

Enda þótt orðaröð frumtextans eftir reglu FSA sé rétt í þýðingarmáli, breytti ég orðaröð til að gera hana eðlilegri fyrir þýðingarmál. Hér fyrir neðan má sjá hvernig eðlileg orðaröð lítur út í frummálinu og þýðingarmáli og hvernig hún breytist:

⁵ Á vefsíðunni <http://www.ismal.hi.is/islpolitikk.htm>

- (7) a. Konan við hliðina á mér horfir á mig áhyggjufull. (bls. 26)
-
- b. Šalia sédinti moteris susirūpinusi žiūri į mane.
- c. ‘við hliðina sitjandi konan áhyggjufull horfir á mig’⁶

Annað sem mig langar að benda á er að setningarnar í *Afleggjaranum* eru oft mjög langar, jafnvel 4–5 línum. Þótt ég reyndi að gera þýðinguna eins líka frumtextanum og mögulegt er þá var ekki hægt að hafa jafnlangar setningar í litháísku þýðingunni. Stundum var merking aukasetningar fjarlægð; þess vegna stytti ég setningarnar og ég gerði tvær eða þrjár úr einni. Styttri setningar hljóma miklu betur og eðlilegar á litháísku.

3.3.2 Notkun tíða

Samkvæmt Jóni G. Friðjónssyni (1989:59) og Höskuldi Práinssyni (2006:157) eru formlegar tíðir í íslensku tvær, nútíð og þátíð.⁷ Í litháísku eru þær þrjár, nútíð þátíð og framtíð, sbr. Zinkevičius (1980:37).

Mikilvægasta tíðaskiptingin í íslensku er nútíð og þátíð en nútíð vísar ekki bara til nútíðar, heldur einnig til tímalausra, liðinna eða óorðinna atburða eins og fram kemur hjá Jóni G. Friðjónssyni (1989:59–60). En til að tákna hugsanlega framtíð eins og sjá má í dæmi (8) þá eru í litháísku notaðar sérstakar framtíðarendingar:

- (8) a. [...] ef að líkum lætur *muntu* ekki *aka* í gegnum hraun á næstunni.
(bls.14)
- b. [...] labai tikétina, kad dar negreit vél *važiuosi* lavos laukais.
- c. ‘mjög líklegt að á næstunni ekki bráðum *ekur* (2.p.et.) í gegnum hraun’

⁶ a) setningin í frumtextanum, b) þýðing á litháísku og c) bein þýðing úr litháísku þýðingunni yfir á íslensku til að sýna hvernig frumtexti er þyddur.

⁷ Sumir gera þó ráð fyrir átta tíðum, tveimur ósamsettum og sex samsettum. Um þetta má t.d. lesa hjá Jóni G. Friðjónssyni (1989:59–60).

ENN FREMUR BENDIR JÓN G. FRIÐJÓNSSON (1989:61) Á AÐ LANGFLESTAR SAGNIR SÉ HÆGT AÐ NOTA Í NÚTÍÐ TIL AÐ VÍSA TIL FRAMTÍÐAR. Í DÆMI (9) MÁ SJÁ AÐ FRAMTÍÐARMERKING ER SÝND MEÐ HJÁLP ATVIKLIÐA SEM MERKI UM ÓKOMINN TÍMA.

- (9) a. – Þú tekur hann upp þegar þú ert lentur, segir hann. Þú hugsar þá kannski til pabba gamla þegar þú ert lagstur í hvílu. (bls. 22)
- b. – Tu jí išvyniok, kai *nusileisi*, – sako tétis. – Tuomet prieš miegą galbūt *priminsi* savo senyvą tėti.
- c. ‘þú tekur hann upp þegar þú *ert lentur* (2.p.et. framtíð), segir pabbi. Pá þegar þú ert lagstur í hvílu *hugsar* (2.p.et. framtíð) til gamla pabba’

3.3.3 Viðtengingaráttar

Þar að auki komum við að öðru vandamáli sem er mismunandi notkun viðtengingaráttar í íslensku og litháísku. Í íslensku táknað viðtengingaráttar eitthvað óraunverulegt, hugsanlegt eða óorðið samkvæmt Jóni G. Friðjónssyni (1989:28). Hann er til í nútíð og þátíð. Þátíðarmyndir hans vísar til óorðins eða óraunverulegs atburðar eða verknaðar.

Jón G. Friðjónsson (1989:29–30) talar um þrenns konar notkun viðtengingaráttarins (seinna vh.): 1) *vh. í aðalsetningum*, sem er notaður til að sýna ósk, skipun eða hvatningu t.d. *Gangi þér vel!* 2) *vh. þátíðar* sem er notaður að láta í ljós möguleika og óvissu, jafnvel til að draga úr fullyrðingu í kurteisskyni, t.d. *Mætti ég spyrja?*, og 3) *vh. í fallsetningum*, t.d. *að-setningum*, *hv-setningum* o.fl. en þessi skipting er ekki alltaf í samræmi við þann hátt sem er í litháísku.

Í litháísku er til háttur sem er svipaður viðtengingaráttar og er kallaður *tariamoji nuosaka*. Eins og í íslensku merkir hann einhvers konar möguleika og er notaður til að sýna ósk, óvissu, hvatningu, kurteisi (sbr. *vh. í aðalsetningum* og *vh. þátíðar* sem ég var að kynna áður). En hann er ekki notaður í fallsetningum (sbr. *vh. í fallsetningum*) eða óbeinni ræðu eins og í íslensku. Þannig komst ég að þeirri niðurstöðu um að *tariamoji nuosaka* samsvari merkingu viðtengingaráttar en ekki formi.

Í litháísku er þessi háttur myndaður af nafnhætti sagna, viðskeytinu *-t-(-č-)* og svo bætist við þetta beygingarending sagnarinnar.⁸ Hér fyrir neðan er sýnt hvernig *tariamoji nuosaka* er mynduð í litháísku:

(10)	Regla:	<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"><tr><td>sögn í nh.</td></tr><tr><td><i>pažvelg-ti</i></td></tr></table>	sögn í nh.	<i>pažvelg-ti</i>	+	<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"><tr><td>viðskeyti <i>-t-(-č-)</i></td></tr><tr><td><i>-t-</i></td></tr></table>	viðskeyti <i>-t-(-č-)</i>	<i>-t-</i>	+	<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"><tr><td>beygingarending sagna</td></tr><tr><td><i>-ų</i></td></tr></table>	beygingarending sagna	<i>-ų</i>
sögn í nh.												
<i>pažvelg-ti</i>												
viðskeyti <i>-t-(-č-)</i>												
<i>-t-</i>												
beygingarending sagna												
<i>-ų</i>												
	Dæmi:											

Í eftirfarandi dæmi (11) er sýnt hvernig ég notaði *tariamajq nuosakq*, sbr. (10), í þýðingarmálinu í staðinn fyrir viðtengingarátt:

- (11) a. Og síðan *myndi* hún *lítu* út um eldhúsgluggan eins og hún *væri* að *skyggast* langt yfir landareign sína [...] (bls. 18)
 b. O véliau ji *pažvelgtu* pro virtuvés langą lyg *žiūrėtu* į savo valdas [...]

Eins og nefnt var áður er þessi háttur ekki notaður í óbeinni ræðu. Í litháísku þýðingunni nota ég framsöguhátt í staðinn fyrir viðtengingarátt þegar mynduð er óbein ræða. Í eftirfarandi dæmi (12) er viðtengingaráttur í frummálinu en framsöguháttur í þýðingarmálinu:

- (12) a. – Ég *trúi* því ekki að þú *sért* að halda upp á þetta. (bls. 17)
 b. – *Netikiu* (1.p.et., nt., fh.), kad tu apie tai *tebemqstai*. (2.p.et., nt., fh.)

3.3.4 Notkun falla

Fall er sérstakt málfræðilegt fyrirbæri sem gefur merki um setningarlegt hlutverk fallorða og sýnir afstöðu þeirra til annarra orða innan setningar, segir Höskuldur Práinsson (2006:45). Í litháísku eins og í íslensku er frumlag oftast í nefnifalli eing og má sjá í eftirfarandi dæmi:

- (13) a. *Strákurinn* (frumlag í nf.) hjálpaði *mér* (andlag í þgf.).
 b. *Berniukas* (frumlag í nf.) *man* (andlag í þgf.) padéjo.

⁸ Af vefsíðunni http://ualgiman.dtltas.lt/tariamoji_nuosaka.html

Í íslensku eins og í litháísku eru til sagnir sem taka með sér frumlag í aukafalli. Þetta má sjá í dæmi fyrir neðan:

- (14) a. *Mér* (frumlag í þgf.) er kalt.
b. *Man* (frumlag í þgf.) yra šalta.
- (15) a. *Mig* (frumlag þf.) vantar *peninga* (andlag í þf.).
b. *Man* (frumlag ef.) trūksta *pinigu* (andlag í ef.).

Í íslensku eru fjögur föll, en í litháísku eru föllin sjö. Þetta eru ávarpsfall, staðarfall, tækisfall (auk nefnifalls, þolfalls, þágufalls og eignarfalls), sbr. Zigmantas Zinkevičius (1980:18).

Stundum komst ég í vanda vegna notkunar falla í frummálinu og þýðingarmálinu. Til að leysa þessi vandamál þurfti ég að útskýra merkingu falla sem eru ekki til í íslensku og hlutverk þeirra á lítháísku. Sem dæmi má nefna staðarfall sem táknaðarmerkingu á einhverjum stað. Í Íslensku hefur það fallið saman við þágufall, t.d. á *túnblettinum* (bls. 27).

3.3.5 Persónuformöfn

Samkvæmt Höskuldi Þráinssyni (2006:122) eru persónuformöfn undirflokkur fornafna og skiptast þau í formöfn fyrstu persónu (*ég, við, vér*), annarrar persónu (*bú, þið, þér*) og þriðju persónu (*hann, hún, það, þeir, þær, þau*).

Það á við um íslensku þegar talað er aftur og aftur um sömu persónu eða hlut kemur oft persónuornafn í stað nafnorðs og fylgiorða til þess að forðast endurtekningu sbr. Ástu Svavarsdóttur og Margréti Jónsdóttur (2009:5).

Í íslensku eru persónuformöfn notuð miklu meira en í litháísku og oft er mögulegt að sleppa fyrstu og annarrar persónu fornafni á litháísku vegna þess að beygingarendingar sagna sýna nákvæmlega um hvað er talað. Í stað þess að segja t.d. *ég er* (1.p.et. aš *esu*) er nóg að nota bara eina sögn – *esu* sem merkir það sama.

3.3.6 Eignarfornöfn

Höskuldur Þráinsson (2006:42) segir að það sé meginreglan í íslensku að eignarfornafnið sambeygist nafnorðinu sem vísar til í kyni, tölu og falli og að það standi á eftir nafnorðinu. Notkun þeirra er ekki sú sama í litháísku. Eignarfornafnið er ekki sambeygt nafnorðinu sem stendur með og það stendur alltaf á undan nafnorðinu.

Í eftirfarandi dæmi má sjá hvernig ég breyti orðaröð í þýðingarmáli:

- (16) a. – *Dóttir míð*, segi ég og rétti fram myndina. (bls. 26)
b. – *Mano dukra*, – pasakau ir ištiesiu nuotrauką.
c. ‘*mín dóttir*, segi (1.p.et) og rétti mynd’

3.3.7 Greinir

Samkvæmt Höskuldi Þráinssyni (2006:64) getur íslenskt nafnorð tekið með sér greini sem táknað að nafnorðið sé ákveðið. Ákveðinn greinir sem er notaður í íslensku er ekki til í litháísku. Þótt það sé til leið til að sýna ákveðna greininn gerum við það ekki eins mikið og í íslensku.

Til að sýna ákveðna greininn í litháísku bætum við oft við viðskeytunum *–asis*, *–ysis* fyrir lýsingarorð í karlkyni og *–oji*, *–ioji* fyrir lýsingarorð í kvenkyni sem stendur með nafnorði í setningunni. Það má sjá í eftirfarandi dæmi:

- (17) a. grænni sósunni (bls. 12)
b. žaliasis padažas (1.p.et) padažas

Í þessu dæmi er sýnt lýsingarorð (ásamt nafnorði), žaliasis padažas ‘grænni sósunni’: lýsingarorðið verður ákveðið þegar viðskeytinu *–asis* er bætt við, sbr. žalias padažas ‘grænni sósu’.

3.3.8 Eiginnöfn

Í litháísku er reglan sú að í bókmenntatexta eru erlend nöfn skrifuð eftir framburðarreglum í frummálinu. Þannig er t.d. *Charles de Gaulle* skrifað Šarlis de Golis og *Jim Carrey* verður *Džimas Keris*, þ.e. í þýðingunni þarf nafnið að vera eins og það er borið fram á frummálinu.

Sérstakir bókstafir sem eru til á íslensku eru ekki til í litháísku svo að það þarf að umrita þá. Samkvæmt litháískum reglum er ekki hægt að skrifa íslensk mannanöfn eins og þau eru í frummálinu. Hér á eftir má sjá hvaða jafngildi íslenskra stafa ég nota í þýðingunni⁹:

íslenska	litháíska
á	au
ó	ou
þ	t
ö	o

2. Tafla: Íslenskir bókstafir eftir litháískum framburði

Það var líka vandamál að þýða mannanöfn. Á litháísku þurfa öll nöfn að hafa endingu sem tilheyra litháískum beygingarreglum. Þannig enda til dæmis nöfn karlmannna alltaf á -as, -is, -us eða -ys og kvennanöfn á -a, -é eða sjaldan á -is eða -i í nefnifalli eintölu. Dæmi um endingarnar eru sýnd fyrir neðan:

	íslenska	litháíska
kk.et.	-i; -ur; -n/-l	-as; -is; -us; -ys
kvk.et.	-a; ☰	-a; -é; -is; -i

3. Tafla: Endingar eiginnaafna

Aðalpersónan í skáldsögunni *Afleggjarinn* heitir *Arnljótur Pórir*. Þetta nafn er ekki til í litháísku og nafnið fellur ekki að litháískum beygingareglum. Þess vegna þurfti ég að bæta við litháísku endingunni -as í stað íslensku endingarinnar -ur og -is í stað íslensku endingarinnar -ir. Í þýðingunni lítur nafnið út svona: *Arnljoutas Touris*.

Þótt þ sé stundum skrifað eins og *th* t.d. í ensku eða jafnvel íslensku (á netinu, í sms-skilaboðum o.s.frv.), en í litháísku er hljóðið *th* ekki til og *t* hljómar miklu eðlilegar.

⁹ Hér eru aðeins sýndir þeir bókstafir sem skiptu máli í þýðingunni.

Aðalpersóna *Arnljótur* gengur oftast undir gælunafninu *Lobbi*. Eftir stafsetningarreglum í litháísku er ekki hægt að nota tvö eins samhljóð hlið við hlið eins og í *Lobbi* eða *Bogga*. Vegna þess að það er enginn munur í framburði valdi ég að skrifa nafnið með einu -*b*- og einu -*g*-.

Þótt karlmannsnafnið *Lobbi* geti beygst eins og kvennanafn vegna endingarinnar -*i* (sjá 3. töflu) hljómar það ekki vel. Eins og ég nefndi áður þarf karlmannsnafn að hafa endinguna -*is* í nefnifalli eintölu. Þess vegna breyttist nafnið *Lobbi* í *Lobis* (kk.nf.et.) í þýðingunni.

Annað nafn í þýðingunni er *Jósef*. Nafnið er komið af hebreiska nafninu *Yosef* og er til í litháísku sem nafnið *Juozapas*; þess vegna nota ég það nafn í staðinn fyrir *Jósef*.

3.4 Menningarleg vandamál

Erfitt var að þýða menningarbundin tákn. Eins og sérfræðingar í þýðingum segja þarf þýðandi að þekkja textategundir í báðum menningarheimum til þess að hann geti leyst vandamálin.

3.4.1 Pérun

Pérun er notkun persónufornafna *þér* í stað *þú* og *þið* í formegu tali, segir Höskuldur Þráinsson (2006:175). Samkvæmt honum er pérun nú nánast horfin úr íslensku og í stað þess er einfaldlega notuð þúun.

Í litháísku er pérun til í hverdagslegu máli eins og í frönsku, þýsku eða rússnesku og er notuð til að sýna kurteisi eða halda fjarlægð við óþekkt fólk, t.d. úti á götu, í flugvél, í strætó o.fl., við eldri fólk eða þau sem eru í stjórn, t.d. kennara, verkstjóra o.fl.

Á litháísku notum við 2. persónu fleirtölu til að þéra sem er *jūs* (2.p.fl.). Hér fyrir neðan eru dæmi sem komu fram við þýðinguna:

- (18) a. – Ertu lasinn? Spyr sessunautur minn [...] (bls. 25)
b. – Ar jūs nesveikuojate? – klausia manęs bendrakeleivé [...]
c. ‘eríð þér lasnir? spyr mig sessunautur’

- (19) a. – Viltu púða? Viltu teppi? Spyrja þær [...] (bls. 25)
b. – Gal norétumét pagalvés? Gal norétumét apklot? – klausia jos [...]

- c. ‘kannski viljið þér púða? kannski viljið þér teppi? spyrja þær’

3.4.2 Orðatiltæki

Önnur menningarbundin vandamál eru orðtök eða orðatiltæki. Samkvæmt Höskuldi Þráinssyni (2006:112) eru orðtök föst orðasambönd sem merkja allt annað en einstaka liðir og skiljast aðeins í tilteknu samhengi. Sem dæmi má nefna orðasambandið *vera með böggum hildar* sem hefur yfirlit um merkingu ‘vera kvíðinn, áhyggjufullur’. Samkvæmt Jóni G. Friðjónssyni (2008:26) eru í íslensku tvenns konar orðatiltæki: 1) orðatiltæki með hulinni merkingu og 2) orðatiltæki sem hafa mjög nákvæma merkingu.

Orðatiltæki og föst orðasambönd ollu erfiðleikum við þýðinguna vegna þess að stundum var erfitt að átta sig á þeim. Jón (2008:27) talar um tvenns konar úrlausnir vandans: 1) þýðandi þarf að sjá orðatiltæki og skilja það rétt og 2) flytja í þýðingarmál mismunandi og oft óljósa merkingu sem orðatiltækið hefur í frummáli.

Orðatiltæki sem komu fram við þýðinguna voru stundum misgagnsæ. Samkvæmt Jóni (2008:27) þarf þýðandi að passa sig og að vera skynsamur þegar hann er að þýða vegna þess að sum orðatiltæki sem koma fram í frummálinu eru vel þekkt í þýðingarmálinu. Það á t.d. við um sambandið *vera eins og hundur og köttur*, á lítháísku *kaip suo su kate* (Paulauskas 2003:306) og merkir það sama – ‘að vera ósammála’. Sum eru notuð í beinni merkingu eða óbeinni; sem dæmi má nefna orðatiltækið *detta í hug* (bls. 7) sem ég þýddi *þauti i galvq* (2003:96) (orðrétt þýðing væri ‘skjóta í haus’) en það samsvarar merkingu íslenska orðatiltæksins og væri hægt að nota í beinni eða óbeinni merkingu. Í þriðja lagi eru þess mörg dæmi að orðatiltæki í frummáli eigi sér samsvörum í þýðingarmáli en merkingin sé önnur.

Jón G. Friðjónsson (2008:27) segir líka að það séu tvær leiðir við þýðingu orðatiltækja. Fyrri leiðin er sú að umorða orðatiltæki, t.d. *það óx allt í höndum hennar* (bls. 16) er umorðað *viskas auga jos rankose* (Paulauskas 2003:251). Hin leiðin er að nota samsvarandi orðatiltæki ef merkingin er sú sama, t.d. *gera hreint fyrir sínum dyrum* (bls. 8) sem merkir ‘skýra mál sitt, hreinsa sig af einhverjum áburði’ eins og segir í *Íslenskri orðabók* (2005:166). Þetta orðatiltæki er ekki til á lítháísku og þess vegna fann ég annað orðatiltæki sem samsvarar merkingu þess. Á lítháísku lítur það út svona: *þírdi išlieti* (Paulauskas 2003:290) sem orðrétt þýðing á íslensku væri ‘létta á hjarta sínu’.

Eins og áður var nefnt, verða orðtök og orðatiltæki ekki skilin nema í tilteknu samhengi; það á hins vegar ekki við um málshætti segir Jón G. Friðjónsson (2008:28). Samkvæmt honum er búningur og merking það mikilvægasta við málshætti. Þess vegna lendir þýðandi oft í vandræðum þegar þarf hann að þýða hvort tveggja, búning og merkingu.

3.5 Samantekt

Í þessum kafla er gerð fræðileg grein fyrir helstu vandamálum sem komu í ljós við þýðinguna. Í kafla 3.2 var sagt frá því hvaða þýðingaraðferð ég valdi og af hverju. Þar komst ég að þeirri niðurstöðu að þýðing *frá orði til orðs* væri ómöguleg vegna þess að megináhersla er þá lögð á form frumtextans en ekki merkingu. Ég valdi þýðingaráðferðina *eðlileg þýðing* vegna þess að þá er megináhersla lögð á merkingu frumtextans. Í kafla 3.3 ræddi ég um málfræðileg vandamál. Ég var að tala um sérstök atriði sem komu upp við þýðinguna eins og orðaröð, notkun tíða, notkun falla, persónuornafna, viðtengingarháttar o.fl. og rökstuddi mál mitt með þeim fræðilegu kennungum sem voru kynntar í öðrum kafla og ég sýndi dæmi máli mínu til stuðnings. Í kafla 3.4 fjallaði ég um menningarleg vandamál eins og þérun og orðatiltæki og mismunandi notkun þeirra í frummálinu og í þýðingarmálinu.

4. KAFLI

LOKAORÐ

Í fyrsta hluta ritgerðarinnar fjallaði ég almennt um þýðingar, um vandamálin við að þýða og hvernig ég leysti þau. Fyrsti kafli var inngangur þar sem ég fjallaði um höfund skáldsögunnar *Afleggjarinn* Auði Övu Ólafsdóttur, skáldsöguna sjálfa og ég sagði af hverju ég valdi að þýða þessi skáldsögu.

Í öðrum kafla fjallaði ég um helstu atriði þýðinga og það sem er mikilvægast við þær. Ég ræddi um merkingu orðsins *þýðing* og kynnti sögu þýðinga í stuttu máli. Ég kynnti aðferðir við þýðingar og jafngildishugtakið og helstu hugmyndir þýðingarfræðinga þar að lútandi.

Í þriðja kafla var ég að ræða um helstu vandamál sem komu upp við þýðinguna mína úr íslensku yfir á litháísku af hluti skáldsögu *Afleggjarinn* eftir Auði Övu Ólafsdóttur. Ég talaði um sérstök atriði sem komu upp og rökstuddi mál mitt með kenningum sem kynntar voru í öðrum kafla og sýndi ég dæmi til stuðnings. Í þessum kafla er ég að tala um málfræðileg vandamál eins og orðaröð, notkun falla, persónuornafna og menningarleg vandamál eins og orðatiltæki og þérun.

Þótt það væri mjög krefjandi verk en samt mjög áhugavert að þýða hluta af *Afleggjaranum* úr íslensku yfir á litháísku og að gera fræðileg grein fyrir þýðingunni vonast ég til að þýða alla bókina yfir á litháísku. Ég er mjög ánægð með það að ég valdi að skrifa lokaritgerð um þýðingar. Ég lærði mjög mikið ekki aðeins um þýðingar, heldur líka um menningarheima frummálsins og þýðingarmálsins og samskipti þeirra. Ég lærði mikið af mistökum mínum og fékk góðu reynslu við að þýða bókmenntir úr íslensku yfir á litháísku.

HEIMILDASKRÁ

Ari Páll Kristjánsson. 2000. Sjá vefsíðan <http://www.ismal.hi.is/islpolitikk.htm>. Sótt 03.05.2012.

Ásta Svavarsdóttir og Margrét Jónsdóttir. 2009. *Íslenska fyrir útlendinga*. Málvísindastofnun Háskóla Íslands, Reykjavík.

Ástráður Eysteinsson. 1996. *Tvímæli. Þýðingar og bókmenntir*. Háskólaútgáfan, Reykjavík.

Heimir Pálsson og Höskuldur Práinsson. 1988. *Um þýðingar*. Iðunn, Reykjavík.

Höskuldur Práinsson. 2006. *Handbók um málfræði*, Námsgagnastofnun, Reykjavík.

Íslensk orðabók. 2005. Ritstjóri: Mörður Árnason. Edda útgáfa hf., Reykjavík.

Jón G. Friðjónsson. 1989. *Samsettar myndir sagna*. Málvísindastofnun Háskóla Íslands, Reykjavík.

Jón G. Friðjónsson. 2008. *Þýðingar*. Háskóli Íslands, Reykjavík.

Nida, Eugene A. 1964. *Principles Of Correspondence*. I: The Translation Studies Reader. Lawrence Venuti bjó til prentunar. Routledge, London and New York.

Paulauskas, Jonas. 2003. *Lietuvių kalbos frazeologijos žodynas*. Šviesa, Kaunas.

Úlfhildur Dagsdóttir. 2011. *Gróður jarðar. Um verk Auðar Övu Ólafsdóttur*. Sjá http://www.bokmenntir.is/desktopdefault.aspx/tabcid-3903/6066_read-26493/RSkra-407. Sótt af 19.04.2012.

Zinkevičius, Zigmantas. 1980. *Istorinė lietuvių kalbos gramatika*. Mokslo, Vilnius.

Sótt 02.03.2012 af http://ualgiman.dtiltas.lt/tariamoji_nuosaka.html

Sótt 19.04.2012 af http://bokmenntir.is/desktopdefault.aspx/tabcid-3396/6134_read-407/RSkra-407

AUÐUR AVA ÓLAFSDÓTTIR

AFLEGGJARINN

Þýðing á bls. 5-27

Skiriu savo motinai

„Štai daviau jums visus visoje žemėje sėklą teikiančius augalus ir visus medžius, vedančius vaisius su sėklomis.“ (Pradžios knyga 1,29)

Pirmas skyrius

Dėl to, kad palieku šią šalį ir kad sunku pasakyti, kada čia vėl sugrįšiu, mano septyniasdešimt septynerių metų tėvas ketina paruošti įsimintiną paskutinę vakarienę ir pagaminti kažką iš mamos ranka rašytos receptų knygos, kažką, ką mama pati būtų pagaminusi panašia proga.

– Man toptelėjo mintis, – pasakė jis, – valgysim trupiniuose apvilotą keptą menkę, o po jos – kakavos sriubą su plakta grietinėle.

Kol tėtis bando susigaudytį su kakavos sriuba, septyniolikos metų senumo Saabu nuvažiuoju pasiimti Juozapo iš pensiono; Juozapas, jau seniausiai pasiruošęs, laukia manęs ant šaligatvio, akivaizdžiai patenkintas mane matydamas. Mano atsisveikinimo proga jis puošnai apsirengęs, vilki paskutinius mamos jam dovanotus marškinius: violetinius su drugelių ornamentais.

Kol tėtis kepina svogūnus, o paruošti žuvies gabalėliai tąso džiūvėsėliuose, einu į šiltnamį atsinešti rožės šakelę, kurią ketinu pasiimti su savimi. Tėtis nešinas žirklėmis atseka mane į šiltnamį česnako laiškų, kuriuos paklos po menke; Juozapas nebyliai nuseka jo pėdomis, tačiau pamatęs išdužusius stiklus, po vasarę praužusio ciklono, kai daugelis stiklų subyrėjo į šipilius, į šiltnamį nė kojos nekelia. Vietoj to jis stovi šalia pusnies ir seka mus akimis.

Abu su tėčiu jie vilki vienodas liemenes: riešutmedžio spalvos su geltonais rombais.

– Iprastai tavo mama gamindavo menkę su česnako laiškais, – sako tėtis.

Paimu iš jo žirkles ir įsitempęs pasiekiu visžalį kuokštą šiltnamio kampe, nukerpu česnakų laiškus ir ištiesiu juos tėciui. Aš esu vienintelis mamos šiltnamio paveldėtojas ir tėtis man tai reguliarai primena. Bet visgi čia nėra didelės įvairovės; nėra trijų šimtų penkiasdešimt skirtinį pomidorų rūšių ir penkiasdešimt agurkų daigų, kuriuos motinos perduoda sūnums. Tiesą sakant, tik rožės, kurios pačios save prižiūri, joms nereikia jokios ypatingos priežiūros, gal tik keliems užsilikusiems pomidorų krūmams. Tėtis ketina juos palaistytį, kol būsiu išvykės.

– Niekad nebuvalau didelis daržovių mēgėjas, brangus Lobi, tai buvo tavo mamos pomėgis. Daugų daugiausia galiu suvalgyti vieną pomidorą per savaitę. Kokį derlių, sakei, kiekvienas pomidoro krūmas subrandina?

- Bandyk juos išdalinti.
- Aš negaliu nuolatos belstis į kaimynų duris nešinas pomidoraus.
- O kaip dėl Bogos?

Pasakiau tai, nors įtariau, kad ilgametė mamos draugė turi tokį pat skonį kaip ir tėtis.

– Tu, žinoma, nemanai, kad aš kas savaitę vyksiu pas Bogą su trimis kilogramais pomidorų. Ji dar paprašys manęs pasilikti vakarienei. Aš nujaučiu ką jis pasakys toliau.

– Mieliau pasiūlyčiau juos mergaitei su vaiku, – tėsia jis, – bet žinau, kad tu nesutiktum.

– Taip, aš nesutinku, aš ir ta mergaitė, kaip tu ją pavadinai, nesame pora ir niekad ja nebuvome, nors mes ir turime bendrą vaiką. Tai buvo tik atsitiktinumas.

Aš iš karto nuoširdžiai prisipažinau tėciui ir jam turėtų būti visiškai aišku, kad vaikas – nerūpestingos akimirkos vaisius; mano ir vaiko motinos santykiai apsiribojo tik ketvirtadaliu nakties, o gal tiksliau sakant, penktadaliu.

- Tavo mama nebūtų prieštaravusi pakvieti jų į paskutinę vakarienę.

Tėvas, norėdamas sustiprinti savo žodžių vertę, kaskart iš kapo kviečiasi mama, kad ji paremtų jo nuomonę.

Mane apima keistas jausmas, kai esu čia, ties suvokimo riba, jei galima ją taip pavadinti, su senyvu tėvu, stovinčiu šalia ir protiškai atsilikusiu dvyniu broliu – anapus stiklo.

Tėtis netiki atsitiktinumais, bent jau tais, kurie susiję su svarbiausiais dalykais gyvenime – gimimu ir mirtimi. Gyvybė neįžiebiama ir neužgesinama kaži kaip atsitiktinai, sako jis. Jis nesupranta, kad viskas gali priklausyti nuo aplinkybių, kad žmogus paprasčiausiai gali permiegoti su moterimi be jokio pavojaus, lygiai taip, kaip mirtis gali paprasčiausiai būti slidaus žvyrkelio posūkyje pasekmė; jis turi apsvarstyti daugelį dalykų, viską apskaičiuoti ir suvesti į formas. Tėtis apie viską galvoja kitaip: jam pasaulis yra sudėtas iš skaičių, skaičiai yra viso kūrybinio darbo detalės ir jis tiki, kad iš kalendoriaus galima išskaityti giliajų tiesų ir grožį. Tai, ką aš vadinu tiesiog atsitiktinumu, arba sėkme (pagal aplinkybes), tėciui yra sudėtingos sistemos dalis.

Per daug atsitiktinumų nebūna, sako jis. Galbūt vienas, bet ne trys, ne trys atsitiktinumai vienas po kito: mamos gimimo diena, jo anūkės gimimo diena ir mamos mirties diena – viena ir ta pati data kalendoriuje – rugpjūčio septintoji. Asmeniškai, aš nelabai suprantu tų tėcio skaičiavimų. Mano patirtis yra tokia, kad kai žmogus kažką

suplanuoja iki mažiausią smulkmenų, tuomet viskas įvyksta priešingai. Aš neturiu nieko prieš senyvo elektriko laisvalaikio užsiėmimus, tol, kol jo skaičiavimai nesikiša į mano atsainų požiūrį dėl kontraceptinių priemonių naudojimo.

- Tu juk nuo nieko nebègi, mano Lobi?
- Ne. Aš atsisveikinau su dukterimi ir jos motina vakar, – dar pridèjau.
Jis daugiau šios temos nebetęsia ir pakeičia pokalbio objektą.
- Ar kartais nežinai, kur mama buvo paslėpusi kakavos sriubos receptą? Aš nupirkau grietinèlés išplakti.
- Ne, bet pabandykim kažką sugalvoti kartu.

Antras skyrius

Kai grįžau iš šiltnamio, radau Juozapą sėdintį už stalo, pasidėjusį rankas ant kelių, visiškai tiesų, su raudonu kaklaraišiu ir violetiniais marškiniais. Mano brolis yra rūbų ir spalvų entuziastas ir dažnai kaip ir tėtis ryši kaklaraištį. Tėtis kaitina dvi viryklės plokštės: po bulvių puodu ir keptuve. Panašu, kad jis nevisiškai susidoroja su maisto gaminimu; galbūt jis nuogąstauja, kad aš išvykstu. Aš stoviniuoju aplink jį ir į keptuvę į pilu šiek tiek aliejaus.

– Tavo mama visuomet naudodavo margariną, – tarsteli tėtis.

Nei vienas iš mūsų nesam sutverti maisto gaminimui. Pagrindinis mano vaidmuo virtuvėje apsiribodavo raudongūžio kopūsto stiklainių atidarymu ir atidarytuvo panaudojimu saldžiujų žirnelių skardinėms. Tiesą sakant, mama man leisdavo išplauti indus, o Juozapui – juos iššluostyti. Jis užtrukdavo kone valandą su kiekviena lėkste, galiausiai paimdavau iš jo pašluostę ir baigdavau pradėtą darbą.

– Tu turbūt neturėsi progos dažnai gauti menkės ateinančiais mėnesiais, brangus Lobi, – sako tėtis. Aš nenoriu jo įskaudinti pasakydamas, kad po keturių mėnesių tarnybos žvejybiniame laive, man nerūpi jei niekad negaučiau nei vieno žuvies kąsnelio.

Tėtis norėdamas gero savo berniukams, nustebina mus kario padažu.

– Aš pasinaudojau Bogos receptu, – sako tėtis.

Padažas kerinčiai žalias spalvos, būtent tokios lyg virpanti žolė po pavasarinio lietaus. Aš pasiteirauju tėčio dėl spalvos.

– Aš naudojau karį ir šiek tiek žalių maistinių dažų, – paaiškina jis.

Mačiau kaip jis paėmė stiklainį rabarbarų džemo ir padėjo šalia mano lėkštės.

– Tai paskutinis likęs tavo mamos rabarbarų džemo stiklainis, – pasakė jis, o aš žiūrėjau į jo pečius, ten, kur jis maišo padažą puode, vilkintis rudą rombais dekoruotą liemenę.

– Tu juk neketini valgyti rabarbarų džemo su žuvimi?

– Ne, aš pagalvojau ar tu tik nenorėtum pasiimti stiklainėlio su savimi į kelionę?

Brolis Juozapas tylus, tėtis irgi ne per daugiausiai kalba prie stalo, apskritai nedaug ką tepasakom, mes: tėtis ir sūnūs.

Aš įdedu maisto savo broliui dvyniui ir perpjau nuo žuvies ir nustumia į lėkštės nepatinka žaliasis padažas, jis jį rūpestingai nugramdo nuo žuvies ir nustumia į lėkštės

kraštą. Žiūriu į rudakį broli, jis nepaprastai panašus į gerai žinomą aktorių, bet nėra kelio išlisti į jo mintis ir sužinoti, ką gi jis mačto. Kad išpirkčiau jo nuodėmę ir pataisyčiau susidariusią situaciją prie stalo, negailėdamas įsipilu tėčio pagaminto padažo. Panašiai tuo metu pirmą kartą pajuntu maudimą pilve.

Po vakarienės, kol plaunu indus, Juozapas spragina kukurūzus kaip jau yra įpratęs, kai atvyksta paviešeti savaitgaliais. Iš puodų lentynos visuomet pasiima tą patį puodą storu dugnu, įpila į jį lygiai tris valgomuosius šaukštus aliejaus ir atsargiai beria kukurūzus iš maišelio, tol kol geltoni grūdai uždengia dugną. Po to uždengia puodą dangčiu ir nustato didžiausią karštį lygiai keturioms minutėms. Aliejui užvirus jis sumažina viryklės karštį iki dviejų. Tada atsineša stiklinį indą ir druskinę ir neatsitrukia nuo puodo, kol nepabaigia darbo. Vėliau visi trys žiūrim vakaro žinias. Mums sėdint ant sofos brolis laiko mano ranką, stiklinis indas stovi priešais mus ant stalo. Po pusantros valandos nuo mano dyvynio brolio atvykimo į savaitgalinę viešnagę, jis ištiesia man plokštelę su dainomis – vadinasi atėjo laikas šokti.

Trečias skyrius

Visgi daug su savimi nepasiimu, tėtis stebisi koks mažas mano lagaminas. Drėgnuose laikrašciuose suvynioju rožės šakelę ir įdedu ją į priekinį kuprinės skyrių. Mes keliaujam Saabu, kurį tėtis turi nuo tada, kiek save prisimenu; Juozapas sėdi tylėdamas ant galinės sėdynės. Tėtis visada mūvi beretę, kai važiuoja į ilgas keliones. Jis vairuoja žymiai lėčiau, nei leidžiamą pagal kelių eismo taisykles; po avarijos neviršija keturiasdešimties kilometrų per valandą greičio. Jis taip lėtai vairuoja per gruoblétos lavos laukus, kad aš turiu laiko stebeti paukščius, vienodais intervalais tūpiančius ant aušros nuspalvintų violetinių lavos gūburių, taip toli kaip tik užmato akys jie tūpia vienas po kito, kaip melancholiškas intensyvėjantis muzikinis kūrinys. Tėtis dargi nepatyręs vairuotojas, dažniausiai vairuodavo mama. Už mūsų susidariusi didžiulė automobilių eilė, nuolatos ieškančią galimybęs mus aplenkти. Tačiau tai netrikdo tėčio susikaupimui. Aš taip pat nesibaiminu pavėluoti į skrydį, nes tėtis visuomet visur suspėja laiku.

- Tėti, gal nori, kad aš vairuočiau?
- Dėkui tau, bet nereikia. Pasimėgauk gamta, su kuria ketini atsisveikinti; labai tikėtina, kad dar negreit vėl važiuosи lavos laukais.

Abu valandėlę tylim, kol aš mēgaujuosi gamta su kuria ketinu atsisveikinti. Vėliau, kai pravažiuojam kelią, vedantį link švyturio, tėtis nori truputį pakalbėti apie mano ateities planus: ką aš ketinu daryti su savo gyvenimu. Jis nėra patenkintas, mano polinkiu į sodininkystę.

- Tikiuosi tu nieko prieš, brangusis Lobi, kad senasis tévas tavęs klausia apie ateities planus. Aš nenoriu būti landus ir žinai, kad nelinkiu tau blogo.
- Viskas gerai.
- Ar tu jau esi apsisprendęs, ką mokysies?
- Aš jau suplanavau būti sodininku.
- Žmogus, su tavo akademiniais gabumais...
- Tėti, nepradék.
- Mano nuomone, brangusis Lobi, tu švaistai savo talentą.

Sunku tai paaiškinti téčiui, tačiau sodas ir rožės šiltynamyje buvo bendras mano ir mamos pomėgis.

- Mama mane suprastų.
- Taip, tavo mamai patikdavo daugumas to, ko tu imdavaisi, – sako jis. – Visgi ji nebūtų prieštaravusi, kad tu eitum į universitetą.

Kai mes persikėlėme į naują rajoną, nebuvo nieko, tik tuščia nederlinga plytinti žemė apsupta uolų ir vėjo išmėtytų rieduliu. Visur buvo nauji pastatai arba pradėti statyti namų pamatai, pusiau prisipildę gelsvo vandens, apaugę žemais suskurusiais krūmokšniais. Rajonas buvo atviras į jūrą ir ten dažnai siausdavo stiprūs vėjai; soduose nebuvo įmanoma pastatyti užuovėjos. Žmonės jau buvo praradę viltį išauginti žemėje našlaites. Mama buvo ta pirmoji, kuri pabandė sodinti medžius mūsų rajone ir pirmaisiais metais ji buvo laikoma keistuole, dėl bandymo įgyvendinti šią, rodési, neįmanomą užgaidą. Kol visiems kitiems pakako bandymų užsiauginti pievelę ar, daugią daugiausia, neaukštą gyvatvorę tarp sodybų, kad tas tris vasaros dienas galėtų pasimėgauti saulės voniomis pučiant švelniams vėjeliui, mama sodino pupmedį, jovarą, uosį ir žydinčius krūmokšnius užuovėjoje palei namą. Ji niekada nenuleido rankų, nors subesdavo gyvašakes, taip sakant, tiesiai į akmenį.

Kitą vasarą iš pietinės namo pusės tėtis pastatė šiltnamį. Pirmiausia sunešdavome augalus į šiltnamį, o pirmają ar antrają birželio savaitę, kai naktimis jau nebebūdavo šalčių, sodindavome juos sode. Iš pradžių ketinome juos ten laikyti per visą vasarą ir tik vėliau sunešti juos atgal į šiltnamį, tačiau rudo buvo gražus ir mes leidome augmenijai pabūti lauke vienu mėnesiu ilgiau. Vėliau, vieną žiemą, nutiko taip, kad mes juos palikome žiemoti dviejų metrų aukščio pusnyje. Galiausiai viskas ėmė augti mamos sode, viskas paliestas jos rankų. Pamažu sklypelis pavirto į nuotykių sodą, kuris sukeldavo susižavėjimą ir nuostabą. Po mamos mirties kaimynės kartais paklausdavo mano patarimo.

– Čia reikia šiek tiek daugiau skrupulingumo, nei laiko, – taip skambėjo mamos sodininkystės filosofija.

– Aš neneigiu, kad jūs su mama dominavot šiuose namuose, o mes su Juozapu nebuvome jų dalis, – o gal tik mes to nesupratome. Tėtis jau pradėjo kalbėti apie save su Juozapu kaip apie vienetą, – mes su Juozapu.

Mamai kartais šaudavo į galvą išeiti laukan ir tvarkytis sode arba darbuotis šiltnamyje per visą nesutemstančią vasaros naktį. Atrodė taip, lyg jai nereikėtų miegoti, kaip kitiems žmonėms, ypač vasarą. Kai naktimis, po susitikimų su bičiuliais, grįždavau

namo, rasdavau mamą tarp lysvių su raudonu plastikiniu kibirėliu ir rausvomis gėlėtomis sodo pirštinėmis, kol tėtis sau pūsdavo į ūsą. Ten kur mes gyvenom, buvo nepaprastai tylu. Mama su manimi pasisveikindavo ir žiūrėdavo į mane lyg žinotų apie mane tai, apie ko aš nė pats nenumanau. Tada atsisėdau prie jos ant žolės ir apie ketvirtį valandos tampydavau žliūges iš žemės tik šiaip sau, kad palaikyčiau jai kompaniją. Rankoje tikriausiai laikydavau puspilnę skardinę alaus, kurią vėliau įbesdavau į našlaičių vazoną. Atsiguldavau, pasidėdavau ranką po galva ir žiūrėdavau kaip plaukia dangų aptraukę debesys.

Kai norėdavosi pabūti vienam su mama, eidavau pas ją į šiltnamį, arba į sodą, tada galédavome pasikalbėti. Kartais ji giliai susimąstydavo, tuomet jos paklausdavau, apie ką gi ji taip galvoja, o ji atsakydavo „taip, taip, aš pritariu tam, ką tu sakai“. Tuomet ji pritariamai ir švelniai nusišypsodavo.

- Tokiam išskirtiniam studentui nėra geros ateities sodininkystės srityje.
- Man neatrodo, kad būčiau išskirtinis studentas.
- Nors tu turi senyvą tėvą, manasis Lobi, visgi nėra jis jau toks iškaršęs. O, kaip norečiau, kad būčiau išsaugojės visus tavo pažymius. Dvylikos metų ir geriausiais pažymiais klasėje. Šešiolikos metų ir geriausias metų mokinys, studentas ir geriausias klasėje.
- Netikiu, kad tu apie tai tebemästai. Visa tai buvo sudėta kažkur giliai dėžėje sandėliuke. Išmesk tas šiuksles, tėti.
- Per vėlu, Lobi, Trosturas iš įrėminimo kompanijos jau man viską rėmina.
- Tu čia nerimtai?
- Tu juk nesvarstai apie studijas universitete?
- Ne, ne automobiliyje.
- Ką manai apie botaniką?
- Ne.
- Biologija?
- Ne.
- O kaip botaniką arba augalų genetiką su polinkiu į augalų biotechnologiją?
- Tėtis pasisémės informacijos. Jis tvirtai abejomis rankomis įsikibęs į vairą ir neatitraukia akių nuo kelio.
- Ne, aš neturiu jokio polinkioapti mokslininku arba universiteto dėstytoju.

Man daug geriau sekasi su drėgna žeme. Visai kas kita yra liesti gyvus augalus; po dušo laboratorijoje visiškai nebelieka augalų kvapo. Sunku tėciui apsakyti žodžiais mano ir mamos pasaulį. Mano didžiausias pomėgis yra tai, kas išauga iš derlingos žemės.

– Vis dėlto norėčiau, kad žinotum, jog aš esu atidėjės tau šiek tiek pinigų, kuriuos galėtum gauti, jei norėtum įgyti išsilavinimą ir eiti į universitetą. Tai nėra pinigai iš tavo motinos palikimo. Juozapas patenkintas taip kaip yra, – prideda tėvas. – Aišku, aš pasirūpinsiu, kad jam nieko netrūktų.

– Ačiū.

Aš daugiau nebediskutuoju su tėciu apie sodininkystę. Kita vertus, kaip gi galėčiau pasakyti elektrikui, kad neviškai žinau, ko noriu? Kad yra sunku suplanuoti viską iki menkiausių smulkmenų gyvenime.

– Žmonės labai arti prie savo svajonių nepriartėja, mano Lobi, – pasakytų tėtis.

– Žmogus privalo artėti savo svajonės link, sakydavo mama. Vėliau ji pažvelgtų pro virtuvės langą lyg žiūrėtų į savo valdas, lyg jos būtų didesnės, nei tik keli metrai iki šiltnamio, ir dar keli – iki tvoros, o visas sodas būtų žiedais apsipylęs žemės lopinėlis, ir nesimatytu nieko toliau tvoros, nes ją dengtų tankiai suaugę įvairiaspalviai augalai, medžiai ir krūmokšniai; atrodė, lyg ji viltusi sulaukti svečių iš toli. Vėliau ji išpiltų džiovintų slyvų maišelį į dubenį, pakištų jį po vandens srove ir leistų vandeniu ijas apsemti.

– Tai, aišku, geriau nei sirgti jūros liga ištisus mėnesius mažoje motorinėje valtyje, – galiausiai taria tėtis.

Ketvirtas skyrius

Tylėdami važiuojam lavos laukais. Aš vis dar jaučiu atsisveikinimo vakarienę pilve ir jausmą panašų į dilgčiojimą, tikriausiai dėl žaliojo padažo, virstantį į nuolatinę skausmą, čia, maždaug viduryje lavos laukų, netoli vienos, kur apvirto mamos automobilis. Gerai pažįstu šį posūkį, kur automobilis nuvažiavo nuo kelio; ten yra nedidelis žole užželęs duburėlis. Man rodos, jog labai aiškiai matau tą vietą, kur ugniagesiai mamą iškirpo iš sulamdyto automobilio.

– Tavo mamai nereikėjo išeiti anksčiau už mane, šešiolika metų jaunesniams žmogui, – sako tėtis mums važiuojant pro tą vietą.

– Ne, jai nereikėjo išeiti anksčiau už tave.

Mama buvo sumanusi kažką panašaus į važiavimą uogauti velniškai anksti savo gimimo dienos rytą, į kažkokią mīslingą jos mėgstamiausią vietą; dėl to ji turėjo važiuoti lavos laukais. Vėliau ji ketino pasiūlyti mums – savo berniukams – kaip ji mus: tėtį, mane ir Juozapą vadindavo – vaflį su šviežiomis mėlynėmis ir plakta grietinėle. Dabar suprantu, kad jai turbūt dažnai būdavo nelengva namuose turėti tik vyros, neturėti dukters.

Šiek tiek užtrukau, kol prisiartinau prie mamos apvirtusiame automobiliuje lavos gūburiuose. Visiškai neskubėdamas atidžiai apžiūrinėjau gamtą ir ilgai sklandžiau virš įvykio vienos, lyg filmuočiau vaizdą iš aukštai ore kybančio krano, iki kol užfiksavau mamą – pagrindinę filmo aktorę, apie kurią viskas sukasi. Rugpjūčio septintoji ir aš nusprendžiau, kad anksti pradėjo rudenęti. Dėl to matau gamtoje tiek daug raudonų ir auksinių spalvų. Avarijos vietoje matau daug raudonų atspalvių: rūdžių raudonumo krūmokšniai, kraujo raudonumo padangė, ant kurių ne kurių kaimyninių krūmelių – violetinio raudonumo lapai, auksaspalvės samanos. Mama taip pat vilkėjo susagstomą vyno raudonumo megztinį; sukrešėjusio kraujo nebuvo matyti iki tol, kol tėtis neišskalavo megztinio vonioje. Taip, kaip apsistoju ties papildomomis dekoracijomis scenoje (lyg žmogus, kuris kruopščiai tyrinėja paveikslą foną prieš priartėdamas prie paties paveikslės objekto), taip atidėlioju mamos mirties valandą ir taupau laiką iki kito neišvengiamo dalyko – atsisveikinimo valandos. Matau tą vaizdą įvairiai: arba kai mama vis dar automobilio griaučiuose, arba kai ji ką tik iškirpta iš automobilio ir paguldyta ant žemės. Ištyrinėjau, kad tai įvyko nedidelėje dauboje tarp lavos gūburių;

dviejų kupstelių viršūnės buvo lyg pjaute nupjautos ir žolė buvo pasėta jų žaizdose; ten ją paguldo itin atsargiai. Atmintyje ji vis dar su gyvybės ženklais arba jau mirusi. Tėtis vairuoja taip lėtai, kad aš galiu gerai apžiūrėti medį, ten, kur aš jį pasodinau, nykštukinę kalnų pušį; tai mano pastangos užauginti mišką vidury gruoblėtos lavos lauką – vienas iš nederlingą akmenį įsmeigtas medis; šitaip paskiriu mamai šią vietą.

– Ar tau nešalta? – paklausia tėtis ir nustato šilumą didžiausiu pajégumu. Automobilije be proto karšta.

– Ne, man nešalta.

Man tebeskauda pilvą, bet tėčiui to nesakau. Jo nerimas tiesiog stebinantis. Mama nerimavo kitaip; ji mane suprato.

– Nagi va, mano Lobi, mes jau beveik atvykome. Ar matai lėktuvus?

Mums artėjant link oro uosto, juodas užklotas pakyla nuo kalnų masyvo, po savimi atidengdamas auštantį dangaus ruoželį lyg melsvą rūko juostą. Bekylanti vasario saulė išryškina nešvarumus ant automobilio stiklų.

Tėtis su broliu nuseka mane į oro uostą. Mums atsisveikinančios tėtis ištiesia man paruoštą dovanos ryšulėli.

– Tu jji išvyniok, kai nusileisi, – sako tėtis. – Tai menkniekis, kuris tau prieš miegą galbūt primins apie senyvą tėtį.

Atsisveikindamas su tėčiu jji tvirtai apglėbiu, bet neilgam, jji apkabinu tvirtai ir vyriškai paplekšnoju per nugarą. Taip pat pasielgiu ir su broliu Juozapu; jis staigiai atsitraukia nuo manės prie tėčio ir paima jji už rankos. Paskui tėtis ištraukia storą voką iš galinės kišenės ir ištiesia jji man.

– Nuėjau į banką ir paėmiau tau keletą banknotų, juk niekad nežinai, kas gali nutikti užsienyje.

Kai žvilgtelėjau per petį, pamačiau tėtį ir mano broli dvynį paliekant oro uostą; tėčio piniginė – pusiau išsikišusi iš galinės kišenės. Abu vilki pilkas neseniai tėčio nupirktas trumputes striukės; žiūrint į juos nepasakytm, kuris geriau apsirengės. Juozapas – visiška mano išvaizdos priešingybė: žemas, rudų akių ir tamsios odos, lyg būtų ką tik grįžęs iš paplūdimio. Jis taip nepriekaištingai apsirengės, kad jei nevilkėtų pagal spalvą gamą, galėtum mano autistą broli supainioti su lėktuvo pilotu. Nusprendžiu išsaugoti jo paveikslą atmintyje: vilkintį violetiniais, drugelių ornamentu dekoruotais

marškiniais. Kai visiškai išsidienos, jau būsiu palikęs šią rudą tižę, ir tik žemės druskos bus susitelkusios į baltą drūžę batų galiukose.

Penktas skyrius

Būtent tą akimirką, kai lėktuvas palieka pakilimo taką ir pakyla nuo rausvos sniego plutos, pajuntu stiprėjantį maudimą pilve. Aš palinkstu prie savo bendrakeleivės ir bandau paskutinį kartą žvilgtelėti pro lango plyšį: apačioje – kalnai lyg violetinės krūvos mėsos gabalų, apsproginėjusių baltų riebalų dryžiais. Moteris vilki geltoną megztuką aukštū kaklu, ji prispaudžia prie sėdynės atlošo ir mielai prileidžia mane prie savo lango; staiga man nebesinori daugiau lyginti jos krūtinės su ugnikalnio kraterių eilėmis, arba rodyti šiam kraštovaizdžiui daugiau atsidavimo. Nors turėčiau jaustis pakylėtas, tačiau sugrįžta maudimas pilve kuo nuoširdžiausiai įvertinus tą laisvę, kuri apima būnant virš viso to, kas žemiau. Aš greičiau jau suvokiu – nei iš tiesų matau – jog viskas sulipę kartu: juoda lava, geltona sudžiūvusi žolė, pieno baltumo upės, susiraukšlėjusios kupstais apaugusios vietovės, klampynės, išglebusių lubinų laukai ten, už bekraščių plytinčių uolų. Arba, kas yra šalčiau už uolą; akivaizdu, jog rožės neaugtų viduryje sueižėjusių uolų? Tai, be abejonės, nenusakomai graži šalis, nors myliu ją dėl įvairių priežasčių: vietų ir žmonių, visgi tai geriausiai atsispindi pašto ženkluose.

Aš įlendu į kuprinę netrukus po to, kai pakylam, tam kad patikrinčiau, kaip laikosi rožės šakelės trisdešimt trijų tūkstančių pėdų aukštyje. Jos suvyniotos į drėgną laikraštį; aš pataisau drėgnus laikraščius ant žalių ūglių. Faktas, kad pasirinkau nekrologo puslapius, yra be abejonės tendencingas, turint omenyje mano dabartinę psichologinę būseną, be to, demonstruoja, kaip gudriai veikia atsitiktinumai. Tą akimirką, kai sakausi paliekantis visa, kas žemiška, yra gana natūralu galvoti apie mirtį. Aš – dvidešimt dviejų metų vyras, kelis kartus per dieną galvojantis apie mirtį. Po to seka kūnas: mano paties ir kitų, ir trečioje vietoje – rožės ir kiti augalai; visgi mano apmąstymų seka keičiasi iš dienos į dieną. Aš vėl įdedu stiebelius atgal į kuprinę ir atsisėdu į kėdę šalia moters.

Dargi be maudimo pilve, kuris transformuojasi į tvinkčiojančią skausmą, pajuntu beaugantį šleikštulį, apglėbiu pilvą ir susiriečiu. Lėktuvo garsas man primena nedidelę motorinę valtį ir tą šleikštulį, sergant nuolatine jūros liga ištisus keturis mėnesius. Nereikėjo net audringos jūros, tą akimirką, kai užlipau ant denio, mano pilvas ēmė tinti ir aš praradau orientaciją. Nuo tos akimirkos, kai stiprus dundėjimas metalo plokštėse sutapao su vibracija jūroje ir ritmiškai nulingavo į prieplauką, mane išmušė šaltas

prakaitas ir dar prieš pakeliant inkarą, aš jau buvau kartą apsivėmęs. Kai dėl jūros ligos net negalėdavau miegoti, eidavau laukan ir įdėmiai žiūrėdavau į rūką; horizontas siūbuodavo aukštyn žemyn man bandant kopti per bangas. Po devynių kelionių buvau labiausiai išblyškės žmogus žemėje, netgi akys buvo pavandenijusiai melsvos.

- Vienas vargas būti raudonplaukiu, – tarė labiausiai patyręs jūrininkas, – jie sunkiausiai pergyvena jūros ligą.
- Ir retai kada sugrižta, – pridėjo kitas.

Šeštas skyrius

Stiuardesės laksto tarp kėdžių, jų kojos – su rudosmis nailoninėmis kojinėmis ir atviraus aukštakulniais – kaip tik man prieš akis, būtent ten, kur sėdžiu sulinkęs. Jos mane akylai stebi lakstydamos pirmyn atgal lėktuve stabteli keliskart prie manęs, kad patikrintų, kaip aš laikausi, kad nubrauktą pūkus nuo kėdės atlošo, kurį tai pakelia tai nuleidžia, siūlo man pagalvėlę ir apklotą.

– Gal norėtumėt pagalvės? Gal norėtumėt apklotą? – klausia jos susirūpinusios ir padeda pagalvę man po galva, apkloja mane apklotu. Vėliau jos išeina pasikalbėti apie mano atvejį.

– Ar jūs nesveikuojate? – klausia mano bendrakeleivė sėdinti palei langą su geltonu megztuku aukštū kaklu.

– Taip, aš ne kaip jaučiuosi, – pasakau.

– Nebijokite, – sako ji besišypsodama ir pataiso mano apklotą. Dabar matau, kad ji galėtų būti mamos amžiaus. Trys moterys rūpinasi manimi lėktuve, aš – mažas berniukas ir tuo pradėsiu verkti. Aš ištiesiu kėdėje ir atplėšiu aluminio folijos dangtelį nuo dėžutės su mano maistu. Stiuardesei einant pro šalį, paklausiu, kas pietums.

– Aš tuo patikrinsiu, – taria ji ir vėl pradingsta lėktuve.

Ji ilgai negrįžta, ir kad parodyčiau šalia sėdinčiai moteriai, kad esu gerai išauklėtas berniukas, ką mama galėtų patvirtinti, ištiesiu jai ranką ir prisistatau.

– Arnljoutas Touris.

Dar daugiau, ištraukiau iš odinio švarko kišenės vienplaukio kūdikio nuotrauką, vilkinčio žalią frotinį kostiumą, ir ištiesiau jai. Gali būti, kad jai neatrodys labai vyriška keliauti su gėlių stiebeliais įvyniotais į persisunkusius laidotuvį nekrologus ir išvemti lėktuvo maistą, tačiau aš jai nesuteikiu progos klausinėti intymų klausimų apie mano asmeninius reikalus ir netgi pasiūlyti man šokolado; aš žengiau pirmajį žingsnį.

– Mano duktė, – sakau aš tiesdamas jai nuotrauką.

Man pasirodė, kad moteris truputį atsitraukė, vėliau draugiškai nusišypsojo ir pradėjo ieškoti skaitymo akinių kišenėje, paėmė nuotrauką ir pakėlė ją prie lempos.

– Gražus vaikas, – sako ji. – Kokio ji amžiaus?

– Nuotrauka daryta jai būnant penkių mėnesių. Šešių mėnesių su puse šiandien, – pridedu. Norėčiau pasakyti šešių mėnesių ir devyniolikos dienų, bet skausmas pilve neleidžia apsistoti ties smulkmenomis.

– Gražus ir sumanus vaikas, – pakartoja ji, – didelių ir skaisčių akių. Jai gal kiek trūksta plaukų, kaip mergaitėi. Tiesą sakant, maniau, kad čia berniukas.

Moteris draugiškai žvelgia į mane.

– Pamenu, kad ji buvo ką tik nubudusi ir kad jai tik ką buvo nuimta kepuraitė, – sakau, – dėl to plaukai šitaip susigulėjė. Taip, tikrai, ji buvo tik ką iš vežimėlio, – dar pridedu. Paimu iš jos nuotrauką nuotrauką ir vėl įsikišu ją į kišenę. Daugiau neturiu, ko pridurti apie mano dukters plaukus, todėl pokalbio tema dingo. Visgi nežmoniškas skausmas paima viršų prieš visas kitas mintis. Man vėl norisi vemti, o kai užsimerkiu, prieš akis išnyra žolės žalumo padažas ant keptos žuvies. Šalia sėdinti moteris susirūpinusi žiūri į mane. Aš neturiu daugiau jégų testi jokių pokalbių, todėl apsimetu, kad turiu svarbesnių reiklų ir vėl įlendu į kuprinę. Iš gilumos ištraukiu knygą su išdžiovintų augalų kolekcija ir lyg likimas iš manęs šaipytusi, atverčiu būtent tą puslapį su seniausiais augalais – suspaustais šešialapiais dobilais, kurie visi buvo rasti tą patį rytą namų pievelėje. Tėciui pasirodė lemtinga, kad aš radau tris šešialapius dobilus savo šeštojo gimtadienio proga, lyg pranašingas ženklas apie artėjančią laimę, galbūt tą pačią dieną gimtadienio šventėje, arba svajonė, kuri išsipildys, tokia kaip medis sode į kurį galėčiau įlipti.

– Ar jūs čia turite augalų kolekciją? – klausia manęs akivaizdžiai susidomėjusi moteriškosios lyties bendrakeleivę. Aš ignoruoju jos klausimą, bet labai atsargiai sužvejoju vieną dobilą ir pakeliu prie skaitymo lemputės lėktuve, pači paskutinį, likusį sveiką, trapų ir gležnų, tą amžinybės augalėli. Manau, kad labiau nei tikėtina jog aš kenčiu nuo ūmaus apsinuodijimo maistu ir, be abejo, šiuo gyvenimo momentu visai simboliška, kad dobilo stiebelis kabot mėlyno siūlo.